

doi: 10.3935/rsp.v24i1.1457

DOPRINOS TREĆEG SEKTORA SOCIO-EKONOMSKOM RAZVOJU EUROPE – UTJECAJ TREĆEG SEKTORA (PRIKAZ FP7 PROJEKTA)

U okviru natječaja Europske unije za FP7 projekte: FP7-SSH-2013-2 – *The impact of the third sector on socio-economic development in Europe – Collaborative Projects (Small or Medium-scale Research Projects)*, partnerima s trinaest akademskih institucija iz jedanaest zemalja, povjerena je provedba trogodišnjeg projekta »Doprinos trećeg sektora socio-ekonomskom razvoju Europe – Utjecaj trećeg sektora« (The Contribution of the Third Sector to Europe's Socio-economic Development – Third Sector Impact – TSI). Projekt se provodio od siječnja 2014. godine do siječnja 2017. godine. Koordinator projekta bio je Bernard Enjolras s Institutt for samfunnsforskning iz Osla, Norveška. Glavni cilj projekta bio je stvaranje znanja koja će dodatno unaprijediti doprinos trećeg sektora i volontiranja socio-ekonomskom razvoju Europe. Važan cilj ovog istraživačkog projekta je da se znanje može primijeniti u praksi. Projekt se sastojao od više različitih tematskih paketa, po kojima ćemo prikazati neke od nalaza.

Prvi tematski paket odnosio se na definiranje trećeg sektora s ciljem pojašnjenja koncepta trećeg sektora u njegovim europskim manifestacijama. Razvijena definicija temelji se na dosezima rada o osnovama definiranja jedne od ključnih komponenti trećeg sektora, tzv. »neprofitnih« ili »dobrovoljnih« organizacija, razvijene u okviru *Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project* koja je ugrađena u službeni priručnik Ujedinjenih naroda o neprofitnim institucijama. No, ona je nadopunjena »odozdo prema gore« procesom. On

je uključio konzultacije s većim brojem stručnjaka u brojnim europskim zemljama pokušavajući zahvatiti razumijevanje šireg koncepta trećeg sektora i različitih srodnih pojmova, kao što su socijalna ekonomija, civilno društvo i socijalno poduzetništvo. Prema razvijenoj definiciji, institucionalne komponente trećeg sektora moraju zadovoljiti kriterije da su:

1) organizacije – uključuju grupe ljudi, bilo da su registrirane ili ne, koji su u interakciji prema nekim međusobno prihvaćenim procedurama i slijede jednu ili više zajedničkih svrha kroz određeni (značajni) vremenski period

2) privatne – institucionalno odvojene od države i s mogućnosti da prestanu djelovati vlastitom odlukom

3) samoupravljujuće – određuju svoju osnovnu misiju i svrhu koje su formulirane kroz interne procedure vladavine/ imaju samostalnost u izboru vodstva/ određen stupanj financijske autonomije

4) dobrovoljne – uključuju ljude bez prisile ili prinude na temelju slobodnog izbora i

5) u potpunosti ili značajno ograničene u distribuciji dobiti – ili potpuno zabranjuju raspodjelu dobiti ili neka pravna ili ugovorna obveza od njih traži da ograniče ovu distribuciju u barem četiri od sljedećih pet načina:

- pridržavajući se eksplicitne socijalne misije koja ih ograničava u maksimiziranju dobiti

- ograničavanjem raspodjele dobiti na 50 posto

- pridržavanjem *capital lock* principa za imovinu koju posjeduju.

Zadnji kriterij je da ili

- zapošljavaju ili pružaju usluge u značajnom udjelu (npr. barem 30 posto) osobama s posebnim potrebama

- ili postoji zabrana raspodjele dobiti u proporciji s uloženim kapitalom ili plaćenim naknadama, ali je plaćanje razumnih kamata dopušteno.

Prva četiri kriterija su ona o kojima postoji slaganje da karakteriziraju i sve organizacije u kontekstu trećeg sektora. Peti kriterij ograničenja raspodijele dobiti je razrađen kako bi naglasio aspekte ekonomske aktivnosti organizacija trećeg sektora koje postaju sve važnije, posebice u dijelovima socijalnih poduzeća i organizacija socijalne ekonomije. On uvodi ograničenja i uvjete koje treba zadovoljiti kako bi se pripadalo trećem sektoru. Naravno, kao što je slučaj u brojnim konceptualizacijama izazovnih područja u društvenim znanostima, ovi kriteriji otvoreni su za raspravu i već se otvara kritički dijalog oko njihovih dosega.¹

Mjerenje trećeg sektora bio je tematski paket u kojem je cilj bio identificirati glavne konture sektora definirajući njegovu veličinu, strukturu, sastav, kao i poboljšati pokrivenost trećeg sektora u provedbi mjerenja u nacionalnim statističkim uredima prema UN NPI² priručniku i ILO priručniku o mjerenju volonterskog rada³.

Projekt je razvio pristup procjene veličine sektora temeljen na svim trenutno dostupnim podacima. Pokazalo se da je europski treći sektor ogromna ekonomska sila, veća od brojnih industrija u pogledu svoje radne snage. Gledajući 2014. godinu, za koju su dostupni podaci, europski treći sektor procjenjuje se na 28,3 milijuna radnika u ekvivalentu punog radnog vremena (*Full Time Equivalent – FTE*) u 28 zemalja EU-a i Norveškoj. Europski treći sektor tako čini gotovo 13 posto europske radne snage, što je posebno značajno jer se bilo koja industrija koja nosi 5 posto zapošljavanja zemlje smatra glavnom industrijom.

Gledajući drugačije, europski treći sektor je, iza trgovine i proizvodnje, treći po veličini udjela radne snage. Nadmašuje građevinsku industriju kao i transportnu u omjeru 2:1, te industriju financijskih usluga 5:1. Drugo značajno obilježje europskog trećeg sektora je njegov angažman volontera. Više od 15 milijuna radnika trećeg sektora s ekvivalentom punog radnog vremena u Europi su volonteri, što je 55 posto ukupne radne snage.⁴

Što se tiče napretka prema statističkim uredima, iako je u jednom dijelu zemalja napravljen pomak prema implementaciji posebnog podračuna za neprofitne organizacije i socijalnu ekonomiju u sustavu nacionalnih računa, u Hrvatskoj nismo imali većeg uspjeha u suradnji s Državnim zavodom za statistiku. To se čak odnosi i na razjašnjavanje terminologije i sagledavanje trenutno dostupnih podataka o trećem sektoru na koherentniji način.

Sljedeći tematski paket za cilj je imao identificirati utjecaj trećeg sektora. Projekt je proizveo izvješća o metodološkim aspektima mjerenja utjecaja, koji se u sektoru pokazuju kao značajan izazov, kao i specifičnim utjecajima trećeg sektora u dimenzijama, dobrobit i kvaliteta života, civilni angažman i zagovaranje, socijalne inovacije, ekonomski utjecaj, kao i utjecaj na ljudske resurse. Neki od prepoznatih specifičnih utjecaja su, primjerice, na makrorazini, usporedbe između zemalja konzistentno pokazuju korelaciju između socijalnog kapitala i političkog angažmana, s jedne strane, i veličine trećeg sektora s druge strane. U zapošljavanju se ustanovilo

¹ Za više uvida u raspravu pogledati posebni dio časopisa *Voluntas* 27 (3), 2016., koji je posvećen navedenoj definiciji i komentarima na nju.

² Handbook Non-Profit Institutions System of National Accounts (http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_91E.pdf).

³ Manual on the measurement of volunteer work – ILO (http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@stat/documents/publication/wcms_162119.pdf).

⁴ Više informacija u: Salamon, M. L. & Sokolowski, W. (2016). *The Size and Scope of the European Third Sector*, TSI Working Paper No. 12, Seventh Framework Programme (grant agreement 613034), European Union. Brussels: Third Sector Impact.

da je veličina sektora pozitivno povezana s visokim razinama društvenog povjerenja. Pokazalo se, na nacionalnoj makrorazini, da je veličina sektora negativno povezana s razinom samo procijenjenog blagostanja. No, to se može dijelom obrazložiti fenomenom u kojem težnje i očekivanja rastu brže od poboljšanja u socijalnim i ekonomskim uvjetima jednom kada je postignut određeni stupanj razvoja. Međutim, razina blagostanja smanjuje se s rastom nejednakosti. Možemo zaključiti da sustavni pregledi literature i empirijskih dokaza koje su pokazali rezultati istraživanja projekta sugeriraju da treći sektor generira niz zasebnih socioekonomskih utjecaja na društvo. No, na razini društva, znanje o utjecaju trećeg sektora na ostale dijelove društva je i dalje raspršeno i neuvjerljivo. Dok teorijsko razumijevanje funkcija, uloga i specifičnosti organizacija trećeg sektora vrednuje široku lepezu potencijalnih socio-ekonomskih utjecaja na različitim razinama analize, nedostatak podataka o »izlazima« trećeg sektora i još više o potencijalnim pokazateljima utjecaja ometa empirijsku validaciju tih teorijskih spoznaja.

Barijere su bile tematski paket s ciljem identificiranja oboje, internih i eksternih, barijera organizacijama u trećem sektoru te predlaganja načina kako se one mogu premostiti. Na temelju istraživanja, identificiran je niz zajedničkih trendova i barijera za razvoj organizacija trećeg sektora kao rezultat promjena njihove okoline.

Upravljanje volonterima. Kako veze među organizacijama trećeg sektora erodiraju, kontinuirana opskrba volonterima i članovima ne događa se po automatizmu već volonteri moraju aktivno biti zadržani. Nalazi sugeriraju se da je volonterski rad fleksibilniji, neformalniji, više vezan za projekte, a ne izravno povezan s organizacijama.

Oskudni resursi: promjene načina financiranja. Organizacije se sve više natje-

ču za klijente na tržištu. Zbog ograničenih resursa, one koriste nove i diverzificiranije oblike financiranja. Raznolikost financijskih sredstava nosi rizike da menadžment organizacija postane sve zahtjevniji, posebice kada se uzmu u obzir zahtjevi različitih donatora.

Birokratizacija. Reforme vezane za treći sektor povezane su s općim promjenama od kulture povjerenja ka kulturi dokazivanja. Odnos s javnom upravom promijenio se od partnerstva prema odnosu klijent-dobavljač. Organizacije u sektoru moraju pokazati svoju učinkovitost i djelotvornost. Zbog toga su pod stalnim birokratskim stresom izvještavanja prema svojim financijerima. Među ostalim mjerama, uvedeni su upravljački postupci temeljeni na ugovorima gdje su uvjeti isporuke strogo definirani od strane javnih tijela. Opsežne obveze izvještavanja stavljaju organizacije trećeg sektora pod strože povećalo tijela javne vlasti.

Nedostatak infrastrukture i javnog prostora. Organizacije trećeg sektora koje djeluju na području umjetnosti i kulture te sporta suočavaju se s ograničenim pristupom objektima i raspoloživom prostorom. U gradskim područjima sa sve većim nedostatkom stambenog prostora postaje sve teže organizacijama naći mjesta za okupljanja. Raspoloživ javni prostor često je pretvoren u elitne nekretnine ili komercijalne centre.

Slabo plaćena i nesigurna radna mjesta. Broj osoblja po jedinici usluge se smanjio, opterećenje zaposlenika jača, dok se s druge strane plaće smanjuju te su atipični obrasci zapošljavanja u porastu. Organizacije trećeg sektora suočavaju se s ozbiljnim problemima pri zapošljavanju osoblja, posebno u područjima gdje je mentalni i fizički stres visok. Te okolnosti nose rizik pogoršanja kvalitete pružanja usluga.

Osim navedenih tema, projekt je uključivao nacionalne i europske dionike u svim

aspektima procesa istraživanja. Na nacionalnoj razini uključili su se brojni dionici i održani su deseci događanja usmjerenih njima. Posebna se pozornost usmjerila, i kroz konzultacije i uključivanje, jačanju perspektive EU dionika o potencijalima trećeg sektora zagovarajući veće razumijevanje, potporu i priznanje njegovim utjecajima.

Projekt je proizveo preko dvadeset radnih papira, osam nacionalnih izvješća, tri *policy brief-a*, nekoliko dodatnih izvještaja kao i kratki film koji obuhvaća glavne poruke rezultata istraživanja.⁵ Osim toga, rezultati su bili diseminirani kroz brojna izlaganja na konferencijama i medijske nastupe. U planu je publiciranje nalaza istraživanja kroz veći broj znanstvenih radova i knjiga.

Što se hrvatskog konteksta projekta tiče, iako postoji empirijska građa o civilnom društvu u hrvatskom kontekstu, ovaj istraživački projekt predstavljao je prvi sustavni pokušaj određivanja socio-ekonomskog utjecaja trećeg sektora. U tom pogledu je u okviru ovog projekta izrađen i doktorski rad »Utjecaj trećeg sektora na socio-ekonomski razvoj Hrvatske« koji pokazuje područja i načine utjecaja trećeg sektora u našem kontekstu kao i bitna ograničenja većem utjecaju koja se mogu gledati kroz prizmu ovisnosti o prijedrenom putu. Mjerenje utjecaja trećeg sektora još uvijek nije pitanje na dnevnom redu ni na razini organizacija u sektoru ni na *policy* razini. Kapaciteti za mjerenje utjecaja su skromni te se ne prepoznaje praksa korištenja specifičnih alata i metoda. Mjerenje za sada ostaje u sferi projektnih ili programskih zahtjeva koji su često jednostavne prirode i tiču se više izlaza ili ishoda nego samog utjecaja.

Utvrđene su brojne barijere, od kojih dobar dio strukturne prirode, koje koče veći utjecaj trećeg sektora. Sektor još uvi-

jek ne nailazi na razumijevanje i podršku kao što je to trend u razvijenim zemljama. Modernizacijski kapaciteti u hrvatskom društvu još su uvijek neizgrađeni, stoga ne čudi manjkavost orijentacije k razvojnim konceptima poput socijalnog ulaganja, filantropije i zakladništva ili pak socijalnog poduzetništva. Porezni okvir za razvoj sektora je ograničavajući, što se posebno odnosi na gospodarske djelatnosti i razvoj socio-poduzetničkih aktivnosti. Država još uvijek ima monopol na pružanje socijalnih usluga, i u tom pogledu je nužno, kao što to europske prakse sugeriraju, dati veće mogućnosti izbora korisnicima stavljajući u ravnopravan položaj treći sektor kao pružatelje usluga. Povjerenje u sektor je manjkavo i on je pred izazovom privlačenja građana i ukazivanja na svoje pozitivne doprinose hrvatskom društvu na jasniji način. Kao jedan od primjera inicijativa, trenutna nastojanja osnivanja i prijem Etičke banke će na neki način biti lakmus papir koliko je naše društvo plodno tlo za jačanje razvojnih inicijativa trećeg sektora.

Pozicioniranje trećeg sektora i njegovog utjecaja unutar konteksta drugih europskih zemalja omogućilo je određena saznanja o stupnju razvitka hrvatskog trećeg sektora u širem kontekstu. Razumijevanje razvojnog statusa i utjecaja dat će nove poticaje za buduća istraživanja u ovim područjima u Hrvatskoj. Ovaj projekt je važan korak daljnjoj »akademizaciji« istraživanja trećeg sektora u Hrvatskoj, ali je dijelom omogućio i partnerstvo između znanstvene zajednice i praktičara kako bi se osigurala ukorijenjenost projekta i rezultata među kreatorima politike i liderima sektora.

Treći sektor okuplja građane, promiče međuljudske odnose te stvara socijalni kapital. Ovi jedinstveni »obnovljivi izvor« za rješavanje socijalnih i ekonomskih problema i poticanje građanskog angažmana u

⁵ Koji, kao i druge informacije o projektu, možete pronaći na web stranici: <http://thirdsectorimpact.eu/>.

Europi potreban je više nego ikad u trenutku socijalnih i ekonomskih teškoća i golemih pritisaka na državni proračun te proliferacije novih socijalnih rizika. Potrebno je pomoći u stvaranju svijesti među pojedinim organizacijama koje su dio većeg kolektiva sa zajedničkim karakteristikama i potrebama te pokazati put do potencijalnih poboljšanja u radu organizacija čemu je ovaj projekt bio manji zalag. Također, jedan je od koraka k izgradnji jasnijeg razumijevanja i veće podrške trećem sektoru kao onome koji može značajno pomoći izgradnji boljeg europskog društva.

Danijel Baturina

doi: 10.3935/rsp.v24i1.1437

**JAVNI-STRUČNI SKUP
“OBITELJSKA GRUPNA
KONFERENCIJA – SUVREMENI
MODEL PODRŠKE OBITELJI U
RIZIKU”**

**GODIŠNJI SUSRET EUROPSKE
MREŽE OBITELJSKE GRUPNE
KONFERENCIJE**

Sarajevo, 5. - 7. listopada 2016.

In fondacija za unaprjeđenje socijalne uključenosti djece i mladeži u BiH, organizirala je stručni skup »Obiteljska grupna konferencija - suvremeni model podrške obitelji u riziku» u Sarajevu, 5. 10. 2016. godine. Na skupu je prisustvovalo više od 40 predstavnika ministarstava, lokalne vlasti, centara za socijalni rad, odsjeka za socijalni rad te nevladinog sektora. Cilj skupa bio je promovirati model, prikazati rezultate te dobiti prijedloge za integraciju ovog modela u sustav dječje i socijalne zaštite u BiH. Osim zamjenice veleposlanika Kra-

ljevine Nizozemske u BiH, gospođe Loes Lammerts, bili su prisutni međunarodni stručnjaci iz Nizozemske koji već dugi niz godina primjenjuju ovaj model u radu s djecom i obiteljima u riziku u zemljama EU-a. Prezentirane su sljedeće teme:

- obiteljska grupna konferencija kao inspiracija s Novog Zelanda - model i njegova uloga u području socijalne i dječje zaštite
- potreba za obiteljskom grupnom konferencijom u izazovima suvremenog društva
- perspektive djeteta, obitelji, nezavisnog koordinatora i centra za socijalni rad u okviru modela »Obiteljska grupna konferencija»
- partnerstvo nevladinog i javnog sektora u pružanju usluge obiteljske grupne konferencije
- ostvareni rezultati u implementaciji programa obiteljske grupne konferencije u BiH - procjena petogodišnjeg programskog rada
- perspektiva donatora u odnosu na inovativne modele i održive prakse u kontekstu društvene tranzicije.

Nakon izlaganja stručnjaka, prisutne se podsjetilo na promociju i razvijanja modela u BiH, od 2011. godine kada je organiziran prvi trening obuke nezavisnih koordinatora i inicijatora-stručnih djelatnika Centra za socijalni rad Sarajevo i Centra za socijalni rad Banja Luka. Inspirirani pozitivnim ishodima konferencije na području plana podrške za djecu i obitelji u krizi 2014. godine *In fondacija* identificirala je prioritetno područje širenja modela i na području novih lokalnih zajednica u BiH pa je u partnerstvu s nevladinim sektorom u području socijalne zaštite, podržano repliciranje modela u Zenici, Mostaru i Bijeljini. Potom je u siječnju 2016. godine organiziran trening za trenere za stjecanje specifičnih trenerskih vještina i prijenosa znanja kroz